

LBRIS

We know
books

PETER HEATHER
JOHN RAPLEY

De ce se prăbușesc imperiile

ROMA, AMERICA
ȘI VIITORUL OCCIDENTULUI

Traducere din limba engleză de
ALEXANDRU CORMOȘ

LITERA

București

Cuprins

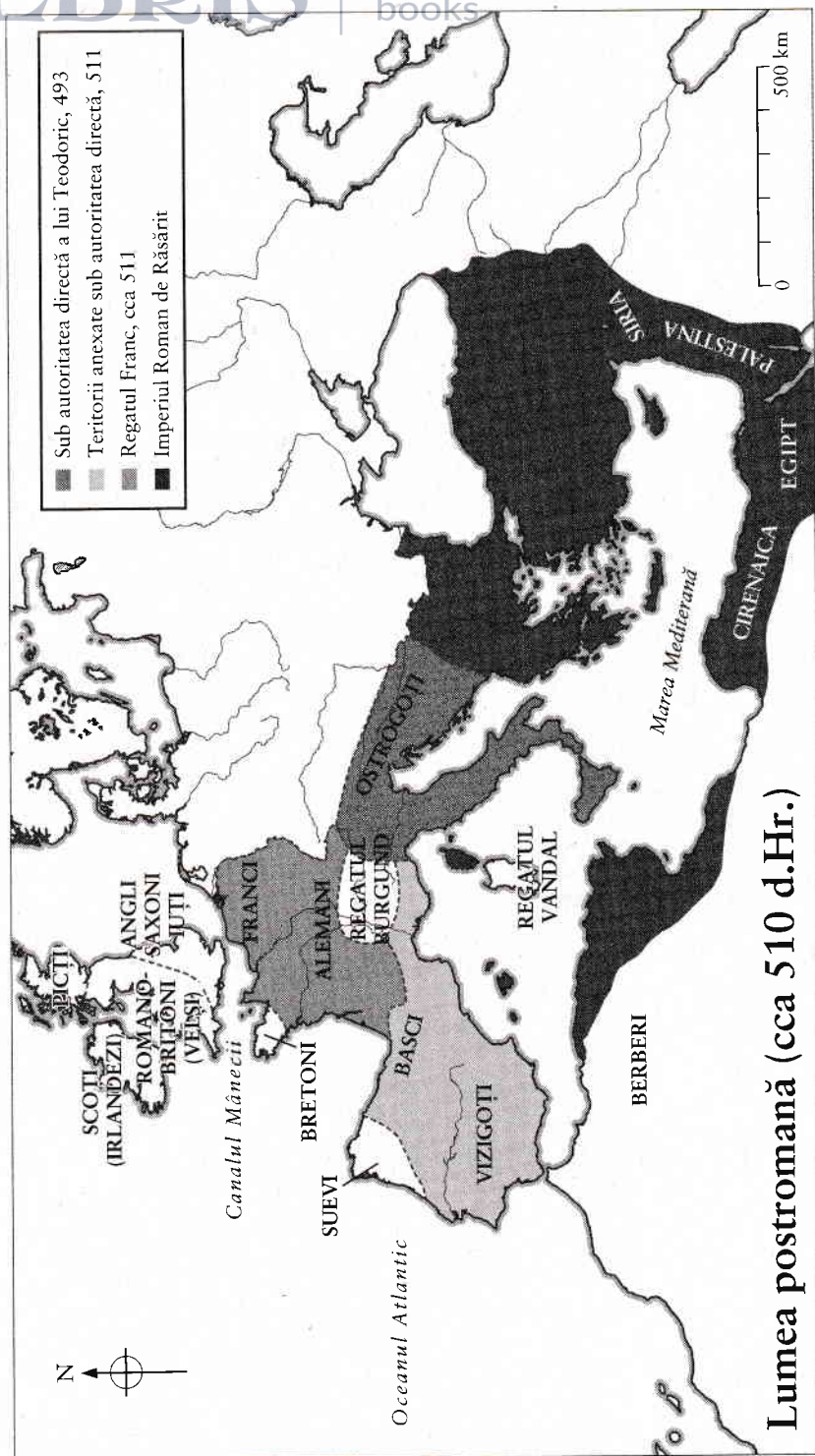
<i>Introducere. Pe urmele banilor</i>	11
---	----

PARTEA ÎNTÂI

Capitolul 1. Să petrecem ca în 399...	19
Capitolul 2. Imperiu și îmbogățire	31
Capitolul 3. La est de Rin, la nord de Dunăre	49
Capitolul 4. Puterea banilor	65

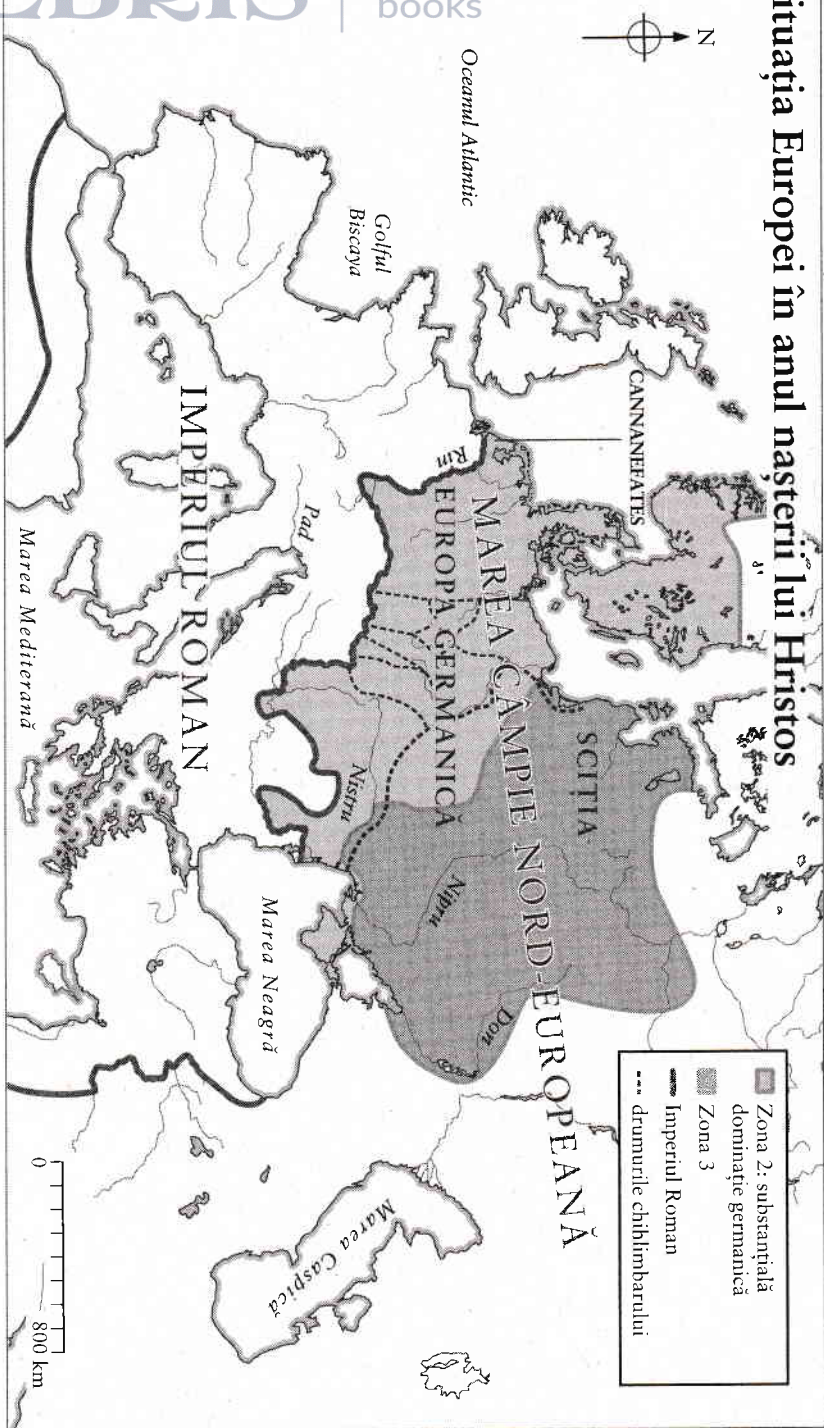
PARTEA A DOUA

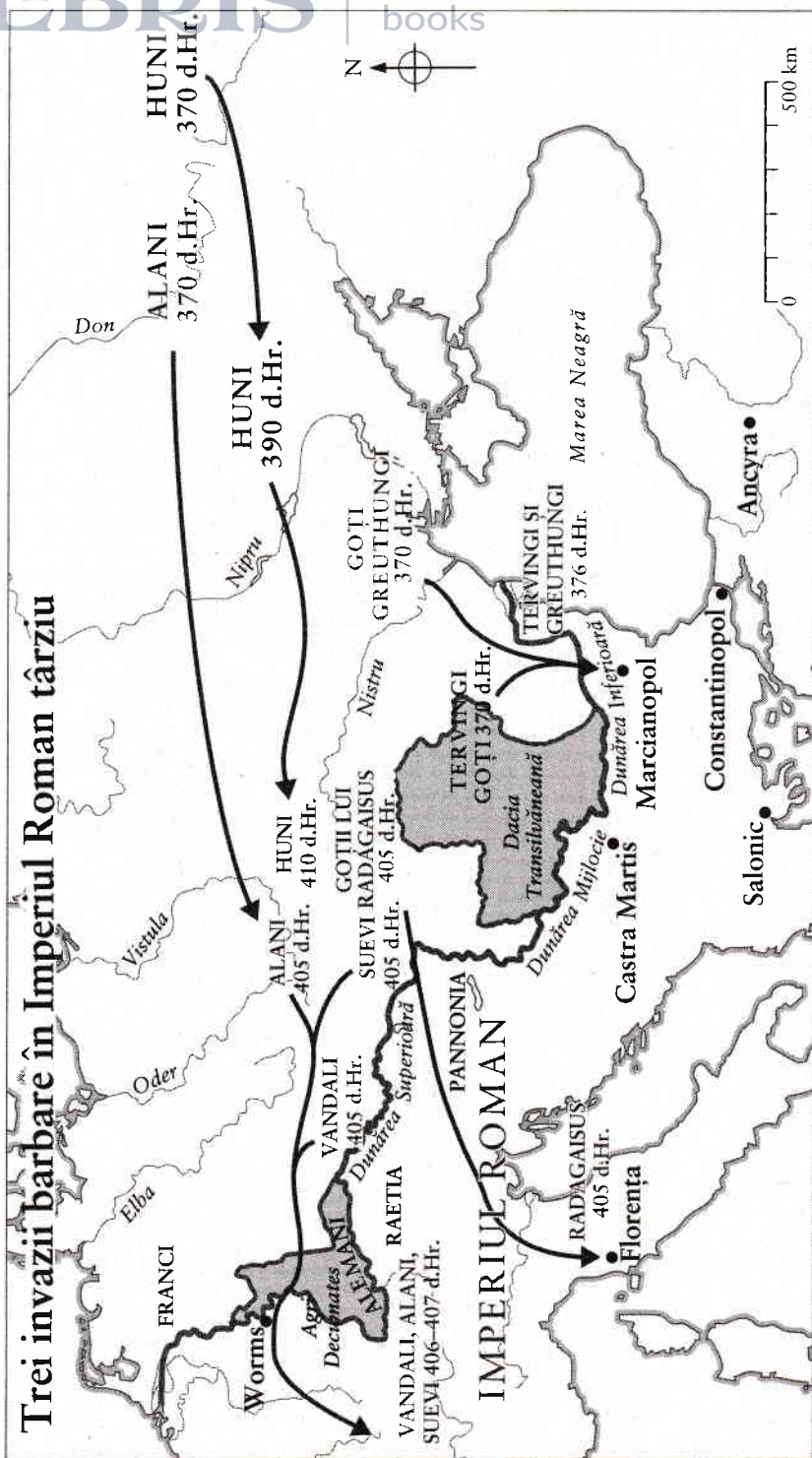
Capitolul 5. Lumea se năruie	91
Capitolul 6. Invazii barbare	111
Capitolul 7. Putere și periferie	129
Capitolul 8. Moartea națiunii?	153
Concluzie. Moartea unui imperiu?	175
<i>Lecturi suplimentare</i>	183
<i>Note</i>	193
<i>Indice</i>	197

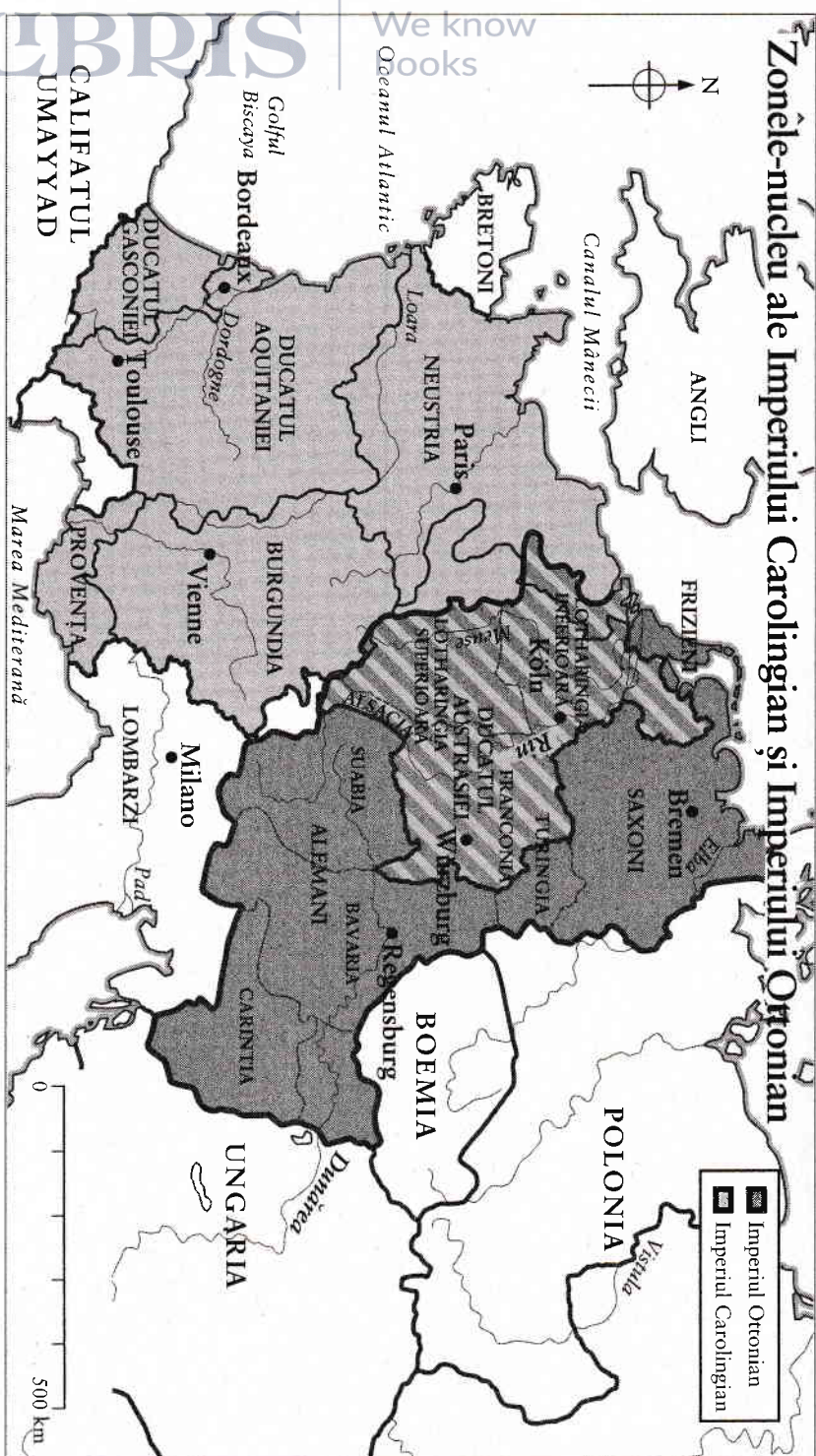
Lumea postromană (cca 510 d.Hr.)

Situația Europei în anul nașterii lui Hristos

Zon e-nucleu ale Imperiului Carolingian  i Imperiului Otonian

 Imperiul Otonian
 Imperiul Carolingian

0 500 km

PE URMELE BANILOR

Își poate redobândi Occidentul măreția? Și ar trebui el să-și propună un astfel de obiectiv?

În perioada cuprinsă între 1800 și începutul acestui mileniu, Occidentul a ajuns să domine planeta. Pe parcursul acestor două secole, el a evoluat de la a fi unul dintre mai mulți jucători de talie similară într-o economie globală emergentă la a genera 80% din producția la nivel global. Concomitent, venitul mediu din Vest – alcătuit în prezent din membrii OCDE – a pornit de la un nivel mai mult sau mai puțin egal cu cel din restul lumii și a ajuns ca în prezent să fie de 50 de ori mai mare.

Această copleșitoare dominație economică a stimulat o transformare de ordin politic, cultural, lingvistic și social a planetei după chipul și asemănarea Occidentului. Statul național, un produs al evoluției interne a Europei, a devenit aproape pretutindeni elementul central al vieții politice, înlocuind varietatea uriașă de orașe-stat, regate, califate, episcopate, emirate, triburi, imperii și regimuri feudale care împânziseră înaintea globul. Engleza a devenit limba comerțului internațional, iar franceza (și ulterior din nou engleza), cea a diplomației la nivel global. Lumea și-a depus economiile în bănci occidentale, lira sterlină, iar mai apoi dolarul american înlocuind aurul și devenind noul lubrifiant al schimburilor comerciale dintre națiuni. Universitățile apusene au devenit centrele de pelerinaj frecventate de intelectuali aspiranți din toate colțurile lumii, iar până la finalul secolului XX planeta a ajuns să consume divertismentul oferit de filmele hollywoodiene și de fotbalul european.

Pe urmă, istoria a luat-o brusc în marșarier.

Pe măsură ce Marea Recesiune din 2008 s-a transformat în Marea Stagnare, cota de piață la nivel global a Occidentului a scăzut de la 80% la 60% și continuă să se diminueze, chiar dacă într-un ritm mai lent. Salariile reale au scăzut, șomajul în rândul tinerilor a explodat, iar serviciile publice au intrat în declin, în timp ce nivelul datoriei publice, dar și al sectorului privat, a crescut dramatic. Îndoiala de sine și schismele interne au luat locul siguranței de sine ferme care caracteriza

discursul politic liberal-democrat al anilor 1990 din Occident. Concomitent, alte modele politice – îndeosebi planificarea centralizată autoritaristă a Chinei – au dobândit din ce în ce mai multă influență la nivel mondial. Modelul Chinei a fost propulsat de o economie care în ultimele patru decenii a înregistrat o uluitoare creștere medie anuală a venitului pe cap de locuitor de peste 8%, ceea ce înseamnă că veniturile nete ale chinezilor s-au dublat în fiecare deceniu. Din ce motive s-a înclinat balanța puterii la nivel mondial atât de mult în defavoarea Vestului? Și e posibil ca acest declin să fie inversat sau el reprezintă o evoluție firească, la care Occidentul ar trebui să se adapteze?

Aceasta nu este prima oară când lumea este martoră la un proces de ascensiune și de prăbușire atât de abrupt. Ascensiunea Romei la rangul de putere mondială, raportat la vremurile de atunci, a început în secolul al II-lea î.Hr., iar dominația sa a durat aproape 500 de ani, prăbușindu-se undeva la jumătatea mileniului I d.Hr. Chiar dacă evenimentul respectiv a avut loc în urmă cu 1 500 de ani, cartea de față pleacă de la premisa că declinul Romei poate oferi în continuare lecții relevante pentru prezent, pornind de la Imperiul Roman și lumea pe care acesta a creat-o în jurul său, pentru a oferi o perspectivă nouă asupra evenimentelor istorice în plină desfășurare și a situației din prezent a Occidentului contemporan. Deși nu suntem primii care cred că lumea modernă are câte ceva de învățat din soarta Romei, până în prezent istoria sa a fost utilizată pentru a oferi un diagnostic având în centru Vestul pentru ceea ce se petrece. Așa cum se exprima istoricul Niall Ferguson într-un comentariu mediatizat despre masacrul de la Bataclan din 2015, publicat în ziare de seamă de pe ambele maluri ale Atlanticului (precum *Sunday Times* și *Boston Globe*), Europa „a intrat în declin cu tot cu mallurile și stadioanele sale“, permițând totodată accesul „străinilor care au râvnit la resursele ei fără să fie dispuși să renunțe la credințele lor ancestrale. [...] La fel ca Imperiul Roman la începutul secolului al V-lea, Europa a permis (sublinierea noastră) ca apărarea sa să se dezintegreze.“ Ferguson concluzionează că acesta este „exact modul în care civilizațiile eșuează“. El se inspiră aici din vestita capodoperă a lui Edward Gibbon, *Decline and Fall of the Roman Empire (Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman)*, care argumenta că Roma a intrat într-un proces lent de eroziune internă odată ce a încetat să le opună rezistență străinilor – un amestec ciudat de creștini și de popoare barbare, precum goții, vandalii și altele – care au început să prospere în interiorul granițelor sale. Imperiul a început să se descompună lent,

IBDIS | We know
 books

de parcă ar fi contractat un virus care storcea de energie gazda în care pătrunsese, decăzând din Epoca sa de Aur până în punctul în care și-a pierdut complet voința de a trăi. Ideea principală a lui Gibbon – aceea că Roma și-a ales singură soarta – este acceptată și în prezent, iar pentru unii precum Ferguson, lecția este limpede. Pentru a combate declinul imperial este nevoie ca țările să impună controale stricte la granițe, să țină afară „străinii“, să se înconjoare de ziduri, să-și reafirme convingerile ancestrale, să adopte doctrine naționaliste ferme și să reevalueze acordurile comerciale internaționale.¹

Oricât de influente ar fi clișeele barbarilor invadatori și ale decadenței interne, Gibbon a scris despre aceste subiecte cu multă vreme în urmă. Primul său volum a fost publicat în 1776, în același an în care America și-a declarat independența. Iar în următoarele două secole și jumătate înțelegerea istoriei romane a evoluat, oferind o perspectivă fundamental diferită asupra circumstanțelor prezente ale Occidentului și a felului în care ar urma să evolueze lucrurile în deceniile care urmează.

Posibilitatea ca o revizuire a istoriei romane să contribuie la o înțelegere alternativă și decolonizată a poziției actuale a Occidentului a devenit evidentă în cursul unei discuții dintre cei doi autori, care a avut loc în urmă cu un deceniu. Peter Heather este specialist în istorie romană și postromană, fiind îndeosebi interesat de modul în care viața de la marginea unui imperiu global a transformat societățile pe care acesta le-a înglobat. John Rapley este specialist în economie politică și este interesat mai ales de modul în care globalizarea este resimțită la firul ierbii în țările în curs de dezvoltare din lumea modernă. La finalul unei discuții lungi pe care am avut-o într-o după-amiază, amândoi ne-am dat seama că ajungeam la concluzii similare în ceea ce privea destrămarea celor două imperii foarte diferite pe care le studiem.

În loc să plecăm de la presupunerea că viitorul le-a fost determinat în totalitate de hotărârile și de evenimentele care s-au desfășurat pe teritoriile lor, amândoi am susținut că imperiile „noastre“ au început, de fapt, să-și genereze sfârșitul propriilor dominații din pricina transformărilor pe care le-au produs în lumea din jurul lor. În pofida (iar uneori datorită) diferențelor imense dintre Roma antică și Vestul modern, cele două istorii se evidențiază reciproc. Există un ciclu de viață imperial care debutează prin dezvoltare economică. Imperiile iau naștere cu scopul de a genera noi fluxuri de capital pentru un centru imperial dominant, însă ajung să creeze astfel capital nou atât în provinciile cucerite, cât și în teritoriile mai mărginașe (constituite din ținuturile și

oamenii care nu sunt colonizați oficial, dar care sunt atrași în relații economice de subordonare cu centrul aflat în expansiune). Astfel de transformări economice au și consecințe de ordin politic. Orice concentrare sau flux de capital reprezintă o potențială piatră de temelie pentru o nouă putere politică, accesibilă actorilor care pot să o utilizeze. Drept rezultat, dezvoltarea economică la scară largă a periferiei catalizează un proces politic care va ajunge la contestarea dominației puterii imperiale care a inițiat ciclul original.

Această logică economică și politică este atât de puternică încât un anumit nivel de declin relativ al vechiului centru imperial devine inevitabil. Măreția Americii (a Regatului Unit sau a Uniunii Europene) nu poate fi restaurată din pricină că însăși dominația Occidentului din ultimele câteva secole a rearanjat componentele puterii strategice globale care a stat la baza „măreției” respective. Asta mai înseamnă că încercările nechibzuite și directe de a inversa declinul relativ, precum cele inițiate de MAGA lui Trump sau de Brexit, riscă doar să grăbească și să amplifice procesul. Nu este însă obligatoriu ca rezultatul final să însemne o prăbușire catastrofală a civilizației sub forma unui declin economic absolut, la scară largă, și a unor tulburări generalizate de ordin social, politic și chiar cultural.

Așa cum dovedește istoria lumii romane, imperiile pot reacționa la acest proces de ajustare printr-o gamă largă de măsuri care pot varia de la unele profund nocive la unele mult mai creative. Vestul modern se află în pragul propriului proces de ajustare; lumea romană a trecut la rândul său printr-o astfel de transformare cu mult timp în urmă, așa că merită făcută o comparație și din acest punct de vedere, căci ea va scoate la iveală niște concluzii importante. Adevărata semnificație a traiectoriilor vizibile de dezvoltare în Occidentul modern – care se află momentan într-o etapă relativ timpurie – este evidențiată când este comparată cu schimbările pe termen lung care s-au petrecut pe măsură ce Imperiul Roman s-a dezvoltat și pe urmă s-a destrămat în jumătatea de mileniu care s-a scurs de la nașterea lui Hristos.

Pentru a explora pe deplin potențialul acestei comparații, volumul de față este împărțit în două. Prima parte apelează la istoria romană pentru a înțelege ascensiunea Vestului modern. Ea dezvăluie proporția surprinzătoare în care evoluția economică și politică internă a Occidentului modern din ultimele secole a imitat-o pe cea a Imperiului Roman și analizează motivele pentru care dominația sa uluitoare în planul economiei mondiale a intrat într-un declin atât de pronunțat,